

Amina Abaspahić / Prikaz knjige

Srednjovjekovna turobna svakodnevnica (od prostitutke, preko vještice do vampira)

Autor: Đuro Tošić

Izdanje: Istorijski institut Beograd, Edicija Studije knj. 6, Beograd, 2012, 370 str.

Proučavanje srednjovjekovne povijesti na balkanskim prostorima svodi se uglavnom na predstavljanje i tumačenje političkih prilika pa je često srednjovjekovna svakodnevica, i pisanje o istoj, bila zanemarena i nije joj se pridavalo mnogo značaja jer su političke teme svakako primamljivije široj čitateljskoj publici. Jedan od autora koji se bavio srednjovjekovnom svakodnevicom, odnosno njezinim dijelom, koju je već u samom naslovu knjige nazvao turobnom, bio je pokojni Đuro Tošić (1946.-2019.), poznati srbijanski povjesničar koji je svoj znanstveni opus najviše posvetio povijesti srednjovjekovne bosanske države. U vezi s tim napisao je više knjiga, članaka i rasprava, a neki od njih su *Trg Drijeva u srednjem vijeku*, *Trebinjska oblast u srednjem vijeku* te *Srednjovjekovna humska župa Dabar*. Ipak, Đuro Tošić napisao je i knjigu koja predstavlja srednjovjekovnu svakodnevicu i položaj marginaliziranih skupina u srednjem vijeku u dalmatinskom primorju, što predstavlja ogroman napredak u pogledu pisanja ovdašnjih medievalista koji su se osobito usredotočili na političku zbilju, ali ne i na socijalnu zbilju srednjega vijeka.

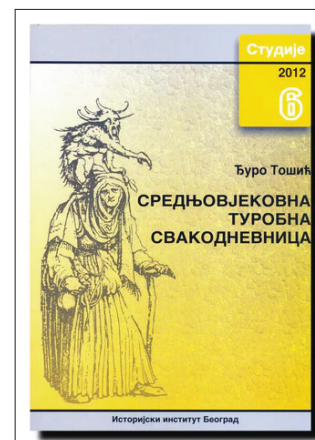
Srednjovjekovna turobna svakodnevica (od prostitutke, preko vještice do vampira) izdana je 2012. godine od strane Istorijskog instituta u Beogradu. Sastoji se od poglavlja *Srednjovjekovna turobna svakodnevica* (9-13), koji uvodi u samu temu te od poglavlja *Prostitucija* (13-43), čarobnjačko bakanje, vradžbine i čarolije vještica (43-93) i *Vrijeme „zlih vampira“* (93-104). Na samom kraju ovoga djela nalaze se sažetak na engleskom jeziku, sažetak, izvori i literatura koji su korišteni pri izradi, imenski registar, geografski registar, pojmovni registar i prilog. Oni ovo djelo čine kompletnim i preglednim.

Autor već u prvom poglavlju, naslovljenom *Srednjovjekovna turobna svakodnevica*, ističe poimanje žena u srednjem vijeku te za to navodi i odgovarajuće primjere, poput riječi koje su zabilježene u jednom srpskom zborniku iz Hilandara polovicom 15. stoljeća („da nema glave kao što je glava zmije i nema zla kao što je zlo žene“). Iz mišljenja da su žene demoni proizlazilo

je i dopuštenje za muškarca koji ih je mogao udarati ili se zadovoljiti stalnom šutnjom pred njima, što je u lošim brakovima često obilježje odnosa između muškarca i žene. Pri kraju ovog poglavlja autor navodi da su prostitutke zbog margine života na kojoj su se nalazile prodavale vlastito tijelo, a da je ista situacija i sa vješticama koje su se bavile nedozvoljenim

čarobnjačkim bakanjem, vradžbinama i čarolijom. Autor u naredna poglavlja uvodi tako što je prostituiranje prikazao u liku prostitutke Bogne, čarobnjaštvo u liku posrnule i unakažene vještice Mirne, a prikaz je vampira pronašao u vampirici Pribni čije je vampirenje zabilježeno u zatarskim dokumentima iz 15. stoljeća.

Autor je poglavlje koje nosi naziv *Prostitucija* obradio više iz ugla seksualnosti, ispravno primijetivši da je prostitucija problem o kojem se vrlo malo pisalo. Zapazio je da se zapravo radi o pitanju seksualnosti koje sadrži čitav niz tema, a da je prostitucija zapravo pružanje usluga za koje se dobiva materijalna nadoknada. Kao primjer mjesta gdje se prostitucija uveliko odvijala navodi Dubrovnik, koji je kao jedna od važnijih luka bio mjesto sastajanja trgovaca i putnika koji su zasigurno tražili prodaju seksualnih užitaka. Međutim, u normativnim aktima dubrovačke općine (gradskom Statutu i drugim zakonskim knjigama) tom aspektu života posvetilo se vrlo malo pažnje pa je u samo jednom članku Dubrovačkog statuta iz 1272. godine navedena kazna koju bi trebali izvršiti muški članovi obitelji ukoliko bi saznali da je ženski član njihove obitelji počinio takav „zločin“, a kazna bi bila po vlastitoj želji izvršitelja. Prema dubrovačkoj tradiciji, moralnoj bi se grešnici najčešće davalo da popije otrov, ali ne može se sa sigurnošću tvrditi koliko je bilo takvih „zločina“. Tek je 1409. godine odlučeno da žene koje se bave „najstarijim zanatom“ mogu i smiju stanovati i djelovati unutar samo određenog dijela grada. Mnogo je primjera koji pokazuju na kakvim su marginama društva bile

prostitutke te u koliko su teškim uvjetima živjele i to samo zbog odabira njihovog posla. Prikazan je i odnos crkve prema tome poslu, koji je suštinski bio krajnje dvoličan i licemjeran jer je prostitucija u teoriji bila zabranjena, a u praksi tolerirana te se ništa nije činilo po pitanju njezinog sprječavanja. Autor kao mogući razlog takvog stava Crkve navodi da su smatrali da je bolje kupovanje tih usluga za novac nego silovanje časnih žena. S druge strane, vlast je pokušavala suzbiti prostituciju, no bezuspješno. Pri samom kraju ovog poglavlja, autor posvećuje par stranica i prostitutki Bogni koja je inače najčešće spominjano ime u pogledu prostitutki na dubrovačkom prostoru. Za nju navodi da je često bila podvrgavana fizičkom zlostavljanju, ali i da je bila potkradana te predstavlja dostatan primjer sumornog i teškog života prostitutki. Čak je i pri napadu bosanskog kralja Ostoje na Dubrovnik Bogna optužena za davanje signala vatrom, što dovoljno govori o njezinom teškom položaju u dubrovačkom društvu.

Sljedeće je poglavlje, koje nosi naziv Čarobnjačko bajanje, vradžbine i čarolije vještica, značajno jer autor u njemu kritički promatra tko su zapravo bile vještice i zbog čega su se one optuživale te postavlja pitanje zašto je među vračarama bilo više žena nego muškaraca. Spominje se i podatak da je pod utjecajem katoličke crkve na europskom Zapadu pojam vještice bio izjednačen s pojmom vračare, a takvo je poimanje preneseno i na dalmatinsko primorje. Tome svjedoči 246. članak Poljičkog statuta, ali i Vrbanski, Trsatski i Vinodolski zakon. Također, u jednom su njemačkom priručniku vještice, vračare i bajalice prikazane kako predvođene poganskom boginjom Dijanom jezde na životinjama u tmini mrkne noći. Tošić je prihvatio Bayerovu sintagmu prema kojoj odgovor na pitanje zašto se vještičarenjem bave većinski žene leži u samoj prirodi podjele poslova. U skupinu poslova koje je izvršavala žena pripadalo je i liječenje bolesnih osoba, a između liječenja bolesnih osoba i vradžbina nerijetko je bila vrlo tanka linija. Tošić je u sklopu ovog poglavlja razmatrao i jedan inkvizitorski spis koji je nastao u Šibeniku 1443. godine, a sam sadržaj spisa bavio se procesom suđenja Mirne i njezine kćeri Dobre koje su bile optužene za vještičarenje. Majka Mirna bila je optužena zbog vradžbina kojima bi ispunila ljubavni život svoje kćeri Dobre. Razlozi Mirninog uhićenja svedeni su isključivo na ulična govorkanja. U sklopu ovog dokumenta zabilježene su i torture kojima su ove dvije žene bile podvrgnute. Tijekom ispitivanja, Mirna je priznala da se još od ranije bavila vještičarenjem kako bi privukla muškarce. U ovom slučaju, Mirna je željela da se muž njezine kćeri Dobre – Jurko – okani preljuba, ali onda je shvatila da je jedan plemić koji se sviđao njezinoj kćeri puno bolja prilika pa je svoje vradžbine preusmjerila k njemu. U konačnici, te su dvije žene osuđene na javnu kaznu jahanja magarca, a uz to je Mirna bila žigosana u lice

tri puta u znak Svetog Trojstva jer je tijekom ispitivanja rekla da je prilikom vraćanja izgovarala riječi „u ime đavla.“

Posljednje poglavlje knjige, koje nosi naziv *Vrijeme „zlih vampira“* ukazuje na još jednu značajnu karakteristiku srednjovjekovnog perioda – na vampire. Kao univerzalnog predstavnika vampira Tošić navodi Pribu (skraćeno od Pribislava) koja je umrla, bila sahranjena, a zatim se povampirila te je nanosila nevolje ljudima naseljenim na zadarskom otoku Pašmanu. Vampiri se spominju u 142. članku Dušanovog zakonika prema kojemu je za ovakav tip vradžbina odgovornost snosilo cijelo selo, ali taj članak zabranjuje i otkopavanje i spaljivanje umrlih osoba. Potencijalnim su se vampirima smatrali ljudi koji za života nisu poštovali nametnute društvene norme ili ljudi koji nisu prošli postupak sahranjivanja. Bilješka upravitelja grada Zadra, Pavla Pavlovića, iz 1404. godine ukazuje na to da je u 15. stoljeću bilo zlih vampira u primorskom dijelu. U njoj se spominje već spominjana Pribe koju su vidali nakon njezine smrti. Insinuacije o pojavi Pribe nakon njezine smrti dovele su do toga da su vlasti dopustile da se njezin grob otvori i da ona bude probodena.

Đuro Tošić pri pisanju je ove knjige pronašao novi prikaz tumačenja tri sloja društva koja su bila na marginama srednjovjekovnog života. Knjiga obiluje arhivskim podacima i povijesnim kontekstom o životu tri marginalizirane skupine na dalmatinskom primorju. Tošić je u ovom djelu za svaku od skupina koje je obrađivao pronašao odgovarajućeg predstavnika, a to je novo pri pisanju povijesnih knjiga. Tako se omogućuje čitateljima da si bolje predoče i shvate kakav je to bio svakodnevni život marginaliziranih skupina te da uspostave prisniji odnos s položajem ljudi koji su bili na najnižoj ljestvici tadašnjeg društva. Iskorak je Tošić napravio i u prikazu refleksije poimanja srednjovjekovnog europskog Zapada na dalmatinsko primorje, koje se ogleda u istovjetnim postupcima prema ove tri marginalizirane skupine u pogledu kažnjavanja, tretiranja i generalno njihovog svakodnevnog života u srednjovjekovnom društvu. Glavni likovi koje je Tošić prikazivao su žene, što svakako nije nenamjerno s obzirom na to da se na početku knjige autor osvrnuo na težak položaj žena u srednjem vijeku. Iako je ova knjiga objavljena 2012. godine, devet godina kasnije i dalje predstavlja svježinu i rijetkost u prikazivanju srednjovjekovne zbilje marginaliziranih skupina na tim prostorima.